

УДК 340.12:342.83

Гриценко-Веселовська О. В., НУ «ОЮА»

СУФРАЖИЗМ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ВИБОРЧИХ ПРАВ ЖІНОК

В даній статті розглядаються головні аспекти теорії суфражизму. Зокрема, аналізуються характерні риси розвитку політичних прав жінок та напрямки посилення ролі жінок в житті суспільства. Акцентується увага на боротьбі жінок за зрівняння в правах з чоловіками в економічній, політичній, культурній сферах життя, а також на їх участі у загальнополітичних процесах.

Одна з характерних рис ХХ ст. – посилення ролі жінок в житті суспільства. Сутність жіночого руху полягала в боротьбі жінок за зрівняння прав з чоловіками в економічній, політичній, культурній сферах життя, а також їх участь у загальнополітичному процесі. Цей рух також нерідко називали феміністським (від лат. *femina* – жінка), а в англосаксонських країнах – суфражистським рухом (від англ. *suffrage* – виборче право), а жінок, що боролися за право голосу – суфражистками. У Великобританії рух суфражисток очолювала Еммеліна Панкхерст та її донька Кристабель.

В історії західної цивілізації громадський рух за рівноправність жінок складається в другій половині ХІХ століття, коли жінки вперше виступили як самостійна організована політична сила. Термін «фемінізм» як синонім жіночої емансипації, починає широко використовуватися в Європі на початку ХХ століття.

Ідея рівних соціальних прав жінок і чоловіків сходить до часу епохи Просвітництва і Великої французької революції ХVІІІ століття і пов'язана з затвердженням ліберальної концепції «природних прав і свобод» людини. Ця концепція вперше в Європі була закріплена в головному документі Французької революції «Декларація прав людини і громадянина» (1789). Француженки, натхненні гаслами революції «Свобода, рівність, братерство», створювали свої клуби, активно брали участь у всіх громадських подіях. Але після опублікування Декларації, а потім Конституції нової республіки вони виявили, що свобода і права людини не поширюються на жінок: до категорії громадян, які мають право володіти власністю, обирати і бути обраними були віднесені лише чоловіки. Письменниця Олімпія де Гуж спробувала виправити це «непорозуміння», склавши в 1791 році «Декларацію прав жінки

і громадянки», яку історики вважають першим маніфестом фемінізму Нового часу. Але голос французьких революціонерок не був почутий, жіночі союзи були заборонені, а потім жінкам заборонили навіть бути присутніми на публічних заходах.

Через рік англійка Мері Уоллстонкрафт публікує свою роботу «На захист прав жінок», де говорить про можливість і необхідність цивільних прав жінок. Головним аргументом противників рівноправності була теза про те, що жінки за своєю природою не здатні до незалежності, тому потребують керівництва і не можуть претендувати на самостійне голосування.

Для лібералів XIX століття, прихильників ідеї рівноправності статей, мова йшла про формальне, юридичній рівності, що дає людині можливість відстоювати свої інтереси. Звичайне право Великобританії та США свідчило, що юридично жінка не існує окремо від свого батька або чоловіка, які й голосують від її імені і в ім'я інтересів сім'ї в цілому; без їх згоди жінки не можуть укладати договори, не повинні володіти власністю, самостійно виступати в суді. Дж. Ст. Мілль через 70 років після Уоллстонкрафт в своїй праці «Про підпорядкування жінки» (1861) розмірковує про причини пасивності жінок, їх мовчазної згоди з громадянським безправ'ям. На його думку, влада чоловіків над жінками не схожа на всі інші види влади, оскільки сили не застосовує, а сприймається добровільно, на основі внутрішньої емоційної сутності жінка має змогу повністю відректися від себе і не мати іншого життя, крім розчинення у бідах близьких. Мілль виступив на підтримку сміливих англійок, які публічно заявили про те, що жінки можуть самі говорити від свого імені, що вони вільні і тому мають право вимагати однакових з чоловіками політичних прав. У 1867 році він представив в англійському парламенті петицію на користь виборчих прав для жінок. Так, вперше у вищих органах державної влади прозвучав голос нового громадського руху.

Право на участь у голосуванні – головна вимога перших політичних організацій жінок у Великобританії і Америці другої половини XIX століття. Тому перший період руху жінок за рівні з чоловіками права увійшов в історію під назвою суфражизм (від *suffrage* – право голосу) [4, с. 83]. Крім виборчих прав суфражистки домагалися однакових з чоловіками прав на власність, вищу освіту, професійну зайнятість.

Маніфест жіночого руху був проголошений американськими активістами на першій в історії конференції з прав жінок. У 1848 році 200 жінок і 40 чоловіків зібралися в Сенекі Фолз (штат Нью-Йорк), де після дискусій прийняли «Декларацію почуттів», записавши в ній

основні ідеї і принципи суффражизму. Цією назвою автор маніфесту Ел. Стентон підкреслювала зв'язок зі «священним» для американської демократії документом, прийнятому в роки Американської революції – «Декларацією незалежності», де було проголошено, що всі люди створені рівними і наділені їх творцем невідчужуваними правами. На конференції було сформульовано гасло нового руху – усі чоловіки і жінки створені рівними – і основні вимоги: жінки як громадянки Сполучених Штатів повинні володіти всією повнотою політичних прав, а також мати право на розлучення, на опіку над дітьми у разі розлучення, на володіння майном і спадком, право на власні заробітки та отримання вищої освіти. Учасники конференції вважали, що тільки за допомогою організованих масових дій можна домогтися своїх прав. Нечисленні жіночі групи в Америці і Європі до початку ХХ століття перетворюються у впливові національні коаліції та асоціації. Всіма способами громадянської активності суффражистки намагаються домогтися зміни законів, зробити все, щоб їх голос був почутий. Масові демонстрації, петиції, звернення до партій і політичних діячів, мітинги, демонстрації, акції протесту були націлені на залучення суспільної уваги, зміну політики і проведення реформ. У діяльності організацій та акціях протесту в той час в основному брали участь жінки з середнього класу. На захист прав жінок виступили соціалісти. На Міжнародній соціалістичній конференції в Копенгагені в 1910 році Кл. Цеткін запропонувала щорічно проводити Міжнародний жіночий день під гаслами боротьби за політичне і соціальне рівноправ'я. Цим днем жіночої солідарності, який сприяв і залученню до боротьби жінок-робітниць, стало 8 березня.

У 1870-ті роки перші європейські університети відкрили свої двері для студенток. Але суффражисткам знадобилося майже сімдесят років боротьби, щоб стала реальністю їх головна політична вимога. У 1920 році Конгресом США була прийнята 19-а поправка до Конституції, яка надавала виборче право жінкам. Англійки отримали це право обмежено (тільки для заміжніх жінок) у 1918-му, а в повному обсязі – в 1928 році. Найпрогресивнішою в цьому відношенні країною стала Нова Зеландія, яка першою в світі вже в 1893 році допустила жінок на виборчі дільниці. А у Франції жінкам надали законне право голосувати на виборах тільки в 1946 році, через півтора століття після отримання цього права чоловіками. До 1970-х років Швейцарія відмовляла громадянам жіночої статі в праві обирати і бути обраними. Для багатьох мусульманських країн це вимога залишається актуальною і в ХХІ столітті.

У 20-ті роки XX століття в Європі і США феміністський рух першої хвилі, домігшись, поряд з виборчими правами, прийняття законів, що дозволяють жінкам навчатися в університетах і працювати поза домом, вважав свої завдання виконаними, і активність жіночих організацій пішла на спад [2, с. 40].

Серед ранніх і небагатьох прихильників політичної рівноправності жінок був французький філософ і політичний ідеолог епохи Французької революції Ж. де Кондорсе. Він виходив з того, що жінки, так само як і чоловіки, обдаровані розумом і моральними ідеями і тому повинні мати ті ж права, як і чоловіки. Він вимагав для них активного і пасивного виборчого права. У 1790 р. Кондорсе опублікував статтю «Про дарування жінкам громадянських прав». На його думку, проголошений революцією принцип рівності був потоптаний, тому, що половина роду людського була позбавлена права брати участь у законодавстві. На його думку, кожна людина, незалежно від статі, релігії, раси, має однакові права.

Інший прогресивний мислитель тієї ж епохи, прусський письменник Теодор Готтліб фон Гіппель, опублікував в 1792 р. книгу «Про поліпшення статусу жінок», яка поклала початок дебатів про права жінок у Німеччині. В ній автор закликав до повноправності жінок у політиці, освіті, професійній діяльності. Від участі жінок у державному управлінні Гіппель очікував великих результатів, вважаючи, що «в цьому випадку було б менше тиранів і марнотратства сил підданих».

Грунтуючись на традиціях Просвітництва і прав особистості, в середині XIX століття виникає фемінізм як соціальний рух самих жінок за свої політичні і громадянські права, бо жодна революція не надала їм таких прав, незважаючи на їх активну участь у революційних процесах. Період з 1840-х по 1920-ті роки відомий в сучасній літературі з історії жіночих рухів як «перша хвиля» фемінізму. У свої програми феміністки в різних країнах включали вимоги надати право на освіту, професійну працю, на заняття державних посад, право самостійно займатися торгівлею, підприємницькою діяльністю.

Однією з характерних рис фемінізму «першої хвилі» до кінця XIX – початку XX ст. стала вимога політичної рівноправності для жінок, передусім права голосу [1, с. 39]. Суфражистки вважали, що, маючи легальну можливість голосувати на виборах, жінки незабаром звільняться від усіх інших форм дискримінації.

Першою країною, що надала жінкам цивільне право голосу була Нова Зеландія (1893 р.). Правда, в Скандинавських країнах деякі юридичні перешкоди для участі жінок у суспільному житті почали усуватися ще в середині минулого століття. Процес набуття жінками

голосу розтягнувся на довгі роки. До 1940-их рр. таких країн було вже 26. Найбільший прогрес у набутті рівного виборчого права для жінок був досягнутий після Другої світової війни. У 1995 році жінки мають це право скрізь, крім шести країн на Середньому Сході (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати) і в республіці Бруней.

Набуття жінками загально-громадянського права голосу означало радикальний прорив в ідеології «природного підпорядкування» жінок і чоловічої переваги. Але, надії суфражісток, що з набуттям жінками рівних виборчих прав політика автоматично зміниться на краще, виявилися ілюзією. Політика в усьому світі залишається безконтрольною з боку жінок як соціальної групи.

Суфражизм поділявся на 2 напрямки – правий та лівий: до правого напрямку входило 2 партії: «Національна спілка феміністок» («National Union of Women's suffrage societies») і «Жіноча ліберальна федерація» (Women's Liberal Federation). Це крило феміністок визнавало тільки боротьбу на конституційному ґрунті. Союзи видавали багато брошур, подавали петиції, влаштовували великі мітинги. Так наприклад, в Гайд-парку в липні 1908 переважна більшість феміністок була проти загального виборчого права. Вони бажали, щоб до виборчих урн були допущені ті жінки, які платять податки. Переважна кількість членів цих партій були жінки зі вченими ступенями, видатні громадські діячки, та заможні жінки. На чолі першого крила стояла пані Міллісент Гарретт Фаусетт, видна англійська феміністка, письменниця і доктор права, написала кілька книг з політичної економії. В своїх публікаціях вона дорікала чоловіків у відсталості і нетерпимості. Ратувала за права жінок на отримання вищої освіти і незалежної роботи.

Ліве крило феміністок складалося з великої кількості партій, але найбільш значущими були 2 партії – Національний жіночий соціальний і політичний союз та Жіноча ліга свободи. Члени цього крила називали себе «мілітантками». Мілітантизм належить до середнього та в деякій мірі вищого класів. Жінки нижчих класів охоплені абсолютно феміністичним рухом. Так, в маніфесті «Національного жіночого соціального і політичного союзу» говориться, що союз вимагає поширення і на жінок тих виборчих прав, якими користуються чоловіки. Союз вимагає дотримання принципу «немає податків без представництва». «Усі платники податків повинні мати виборчі права [3, с. 132].

Отже, політична програма мілітанток лівого крила нічим не відрізнялася від програми конституціоналісток правого крила. І ті й інші стояли за те, щоб виборчі права були надані не багатьом жінкам. Мілітантки відрізнялися від правих феміністок тільки тактикою.

Методи, якими користується «Національний жіночий соціальний і політичний союз» відрізняються від засобів, якими користуються інші жіночі суспільства, що домагаються політичних прав. Наші методи бойові і не конституціональні. Вони спрямовані виключно проти уряду, що стоїть тепер при владі. Виходячи з того, що уряд поступається тільки тоді, коли на нього тиснуть, союз вдається до наступних засобів: боротьба з кандидатами партій на виборах; демонстрації у Вестмінстерському палаці (парламент) та інших місцях; протести на мітингах, на яких виступають члени кабінету. Методи, по суті зводилися до шуму (дзвіночками, свистками, трубками), або криками «Votes for women!» («Виборче право жінкам!»).

Бойова програма мілітанток включала в себе:

1) Боротьба з кандидатами партій на виборах, що означає, що вони намагалися зірвати всі виборчі мітинги, які влаштовуються лібералами і радикалами. Для цього обиралися кілька способів. Наприклад, декілька десятків мілітанток розсідаються в різних кінцях зали. Кандидат починає говорити свою промову. «Votes for women!» – лунає крик в одному з кутів. Даму виводять, потім оратор продовжує свою програму, знову крик і т. д. Стрункість і логічність мови оратора порушена, що і було їх метою.

2) Демонстрації у Вестмінстерському палаці (парламенті) та інших місцях. Уряд не затверджував білля про надання жінкам виборчого права тому, що меншість кабінету наполегливо проти політичної емансипації жінок. Вони вимагали щоб міністерство відклало всі інші білли і негайно обговорило цю проблему. Кінцева мета цього пункту програми зводилася до того, щоб крикнути в парламенті «Votes for women!».

3) Мілітантки влаштовували паради і ходи. Наприклад, блазнівські похорони білля про жіночі права. Ховали білля мілітантки «Жіноча ліга свободи». Суфражистки з «Національного жіночого соціального і політичного союзу» влаштовували парад амазонок [5, с. 75].

З 1903 року жіночі їх імоги набувають особливого звучання і створюється в Лондоні Жіночий соціально-політичний союз (ЖСПС), який примикає до лейбористської партії і вживає серію рішучих дій. Вперше в історії жінки виступають саме як жінки – це і приваблює особливий інтерес до діяльності суфражісток Англії та Америки. Протягом п'ятнадцяти років вони проводять політику тиску: не дозволяючи собі вдаватися до насильства, вони більш-менш майстерно винаходять йому заміну. Вони вриваються в Альберт-хол під час мітингів ліберальної партії, потрясаючи ситцевими прапорами з гаслом «Виборчі права жінкам!», Організують мітинги в Гайд-парку або

на Трафальгарській площі, влаштовують вуличні ходи з транспарантами, читають лекції, під час демонстрацій ображають поліцейських або кидають в них каміння, щоб викликати протест; у в'язниці обирають тактику голодовок; збирають кошти, об'єднують навколо себе мільйони жінок і чоловіків; збуджують громадську думку настільки, що в 1907 році двісті членів парламенту утворюють комітет на захист жіночого виборчого права; з цього моменту кожен рік хтось із членів комітету пропонує закон про надання жінкам права голосу, і закон цей відхиляється щороку на одних і тих же підставах. У тому ж 1907 ЖСПС організовує перший похід на парламент, в якому беруть участь безліч вкунаних в хустки трудящих жінок і кілька представниць аристократії; їх розганяє поліція, а проте рік потому, коли лунає загроза заборонити заміжнім жінкам працювати в окремих підземних шахтах, ЖСПС закликає робітниць Ланкашира влаштувати великий мітинг у Лондоні. Слідують нові арешти, на які укладені-суфражистки відповідають в 1909 році тривалої голодуванням. Вийшовши на свободу, вони організують нові ходи: одна з них верхи на побіленої вапном коні зображує королеву Єлизавету. 18 липня 1910, в день, коли закон про жіноче виборче право мало обговорюватися в палаті громад, через весь Лондон простягається живий ланцюг завдовжки в дев'ять кілометрів, а коли закон відхиляють, слідують нові мітинги і нові арешти. У 1912 році жінки переходять до більш агресивній тактиці: підпалюють нежитлові будинки, зривають афіші, топчуть газони, кидають каміння в поліцейських, в той же час вони посилають делегацію за делегацією до Лойдт Джоржу і серу Едуарду Грею; ховаються в Альберт холі і з шумом вриваються в зал під час виступів Ллойд Джорджа. Їх діяльність перервала війна. Зараз дуже важко встановити, якою мірою ця боротьба прискорила події. Виборче право було надано англіїкам в 1918 році – в обмеженому вигляді, а потім в 1928 році – без жодних застережень: такого успіху жінки досягли значною мірою завдяки своїй діяльності під час війни.

Таким чином, проблеми людини, смислу її життя, прав та обов'язків перед собою, суспільством та богом, а також становища жінок були вписані в коло філософської та політологічної проблематики з давніх часів, в кожен епоху приймаючи притаманні їй форми дискусій, висвітлюючи той чи інший аспект цих проблем. Кожна епоха говорила про ці проблеми своєю власною мовою, створювала свій власний дискурс. Суфражизм, які ідейно-політична течія в суспільстві відіграв значну роль в формуванні розуміння прав та ролі жінок в політичному та виборчому процесі. Загалом, слід відзначити про необхідність розробки нових підходів та методів щодо дослідження прав жінок загалом, і виборчих прав, зокрема.

Бібліографічний список

1. Основы теории гендеру / [В. П. Агеева, В. В. Близнюк, И. О. Головашенко та ін.]. – К. : К. І. С., 2004. – 536 с.
2. Пехник А. В. Гендерний розвиток в Україні: напрямки та перспективи / А. В. Пехник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 25. – С. 39-41.
3. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: монографія. – Харків: Вид – во НУВС, 2001. – 360 с.
4. Темкина А. Женское движение как общественное движение: история и теория / А. Темкина // Гендерные тетради. Выпуск первый. – СПб. : филиал Института социологии РАН СПб., 1997. – 128 с. – С. 45-94.
5. Успенская В. И. Суфражизм в истории феминизма / В. И. Успенская // Женщины в социальной истории России. – Тверь, 1997. – С. 70-80.

В данной статье рассматриваются основные аспекты теории суфражизма. В частности, дается анализ характерных черт развития политических прав женщин и направлений усиления роли женщин в жизни общества. Акцентируется внимание на борьбе женщин в уравнивании в правах с мужчинами в экономической, политической и культурной сферах жизни, а также на их участии в общеполитических процессах.

This article discusses the main aspects of the theory sufrashizma. In particular, an analysis of the characteristics of the development of women's political rights and directions strengthening the role of women in society. Focuses on the struggle of women to equal rights to men in economic, political and cultural life, as well as their participation in the general political processes.

Стаття надійшла до редколегії 18.10.2013